

**WILLY DEVREESE (1949-2015),
ONDERWIJZER OP RUST,
VERZAMELAAR VAN REYNAERTBOEKEN**

AFSCHEID VAN EEN BUREAUREDACTEUR

RIK VAN DAELE

Willy Devreese werd op 20 december 1949 in het West-Vlaamse Tielt geboren. Hij studeerde als onderwijzer af aan de lagere normaalschool Sint-Thomas in Brussel. Vanaf 1968 tot aan zijn pensioen was hij onderwijzer aan de Vrije Centrumschool in zijn woonplaats Marke. In zijn eigenhandig geschreven biobibliografie voor de website van het Reynaertgenootschap liet hij optekenen: 'Reynaerdioot, d.w.z. verzamelt min of meer betaalbare Reynaertuitgaven en

vossenprullaria. Schoolmeestert soms met de rode pen in Tielcelijnteksten. Literair consument, non-producent. Leest en herleest favoriete auteurs, zoals Elsschot, Nescio, Carmiggelt, Hotz, Crone, Voskuil, Van het Reve (Karel), Höweler. Leest nooit ofte nimmer handleidingen, contracten of rekeningafschriften. Favoriete grafschrift: 'Hij was de man die iets miste en hij wist niet wat, de man die iets verlangde en hij wist niet wat, de man die iets zeggen wilde en hij wist niet wat.' (Nescio)'.

Deze korte autobiografie tekent Willy volledig. Willy Devreese trad toe tot de Tielcelijnredactie bij de verbredingsoperatie in 1998. Ervoor stond hij al in het lijstje van 'vaste medewerkers'. Die medewerking was er op vele fronten. In 1991 bezorgde hij de redactie na een open oproep interessante titels van Reynaertuitgaven in het Engels, Frans en Duits, het gevolg van zijn vossenstroomtochten in boekhandels en antiquariaten in Keulen en Rijsel. Ook in Brugge, Antwerpen en Gent bezocht hij winkels, markten en beurzen om zijn steeds indrukwekkender collectie uit te breiden. Hij maakte daarbij de bedenking dat de uitgevers in het Franse en Duitse taalgebied meer brood zagen in de uitgaven van reynaerdiana dan hun collega's in de Lage Landen. De afstand Kortrijk-Rijsel was klein, dus hij bezocht er de Furet du Nord geregeld en verzamelde zo alle Franse schooluitgaven, die op de markt komen wanneer de teksten om de zoveel jaren op het verplichte lijstje van Franse schoollectuur staan.

In dertien van de eerste twintig jaargangen van *Tielcelijn* zorgde Willy voor een (vaak korte) bijdrage of een aanvulling, vooral op bibliografisch vlak. Soms stuurde hij ook signalementen of korte besprekingen van Reynaertvoorstellingen of -uitgaven in (o.a. van Paul van Keymeulens toneelbewerking in 2002). Hij signaleerde als eerste de film over de *Roman de Renart* van Ladislav Starewitch en publiceerde er 'Le Roman de Renard geprojecteerd in de Botanique te Brussel' over (1995, p. 30-31). Meteen ontving ik er voor mijn eigen collectie de dvd bij. Af en toe ruilden we ook wel eens een boek, maar meer nog was het een vriendengift. Zo had hij op een bepaald moment Multatuli's *Volledige werken* ten tweeden male gekocht en schonk hij me prompt het dubbele exemplaar. Hij recenseerde de letterproef *Tibeerts laatste strohalm* van Elze ter Harkel in 1999. In deze bijdrage vinden we de echte Willy Devreese, man met een scherpe pen en een milde humor. In dit artikel is hij op zijn best. Kritisch en mild tegelijk en ondertussen een kleine veeg naar de woordenboekmakers van Van Dale over de schrijfwijze van de naam van Claude Garamond (die Wikipedia vandaag de dag wél correct en Van Dale niet correct spelt).

In 1994 werkte Willy mee aan een bibliografie van de Reynaertstrips en langzaam groeide het plan om de Reynaertbibliografie nog beter in kaart te brengen. Samen met boekhandelaar Erwin Verzandvoort en antiquaar Peter Everaers vormden Willy en ikzelf een kwartet dat de ambitie had om de prima bibliografie van Reynaertbewerkingen zoals Jan Goossens deze had verzameld in zijn baanbrekend werk (ook op bibliografisch vlak) *De gecastreerde neus* te actualiseren en verder aan te vullen. In 2004 verscheen dit krachten slopende werk als nummer 3 van jaargang 17 van *Tiecelijn* (p. 137-240) en ook als zelfstandige publicatie (een publicatie van de vzw Reynaertgenootschap en het antiquariaat Secundus van Peter Everaers uit Ter Hole). Wie dit werk nooit zelf gedaan heeft, heeft er geen besef van hoe moeilijk een dergelijke onderneming wel is. *De bibliografie van de Nederlandstalige Reynaertbewerkingen van 1800 tot heden* kreeg tien jaar later een vervolg dat onder Willy's naam (m.m.v. de andere redacteurs) werd gepubliceerd in jaargang 27, p. 412-434. De reden hiervoor was dat vooral Willy Devreese de aanzet had gegeven en het meeste werk had verzet, met de bekende zin voor precisie. In de laatste weken voor de bijdrage in druk moest gaan, liet hij het werk over aan mezelf om het artikel af te ronden. De kracht ontbrak hem. Af en toe kwam nog een mailtje met een nieuwe aanvulling. En reeds eerder was het Streuvelsdeel van de lijst ook verschenen in het tweede jaarboek van het Stijn Streuvelsgenootschap in een redactie van Erwin Verzandvoort, die hier de lead had.

In 2002 vertaalde Willy Devreese – veelzijdig als hij was – een artikel van Jill Mann, 'The Satiric Fiction of the *Ysengrimus*' uit het huldealbum Kenneth Varty als 'De wolf en de geestelijken. Satire in de *Ysengrimus*' (p. 141-152). En ook administratief werk achter de schermen was geen probleem. Samen met Hilde Reyniers tikte hij de meeste teksten van Paul van Keymeulen mee uit, die zowat de hele *Roman de Renart* vertaalde.

Willy schreef ook enkele originele bijdragen, in het bijzonder over de bij ons minder bekende tricksters in themajaarboek 22, vooral over de Noord-Amerikaanse Wisahkitsjak bij de Cree-indianen ('Wisahkitsjak, de vleier' in jaarboek 22 uit 2009, p. 13-19) en de Afrikaanse Kalulu de haas ('Kalulu, een vos in hazenvacht', idem, p. 20-28).

Wie Willy beter wil leren kennen, kan zijn korte brief van 26 april 1993 erop nalezen, die in het laatste nummer van het 'tijdschrift' *Tiecelijn* met enkele andere 'vossenbrieven' werd opgenomen als een kleine geschiedenis van twintig jaar Reynaertgenootschap (jg. 20, nummer 3/4 uit 2007). We leren Willy erin

kennen als bibliograaf, als verzamelaar, maar ook als iemand die bezig was met het onderzoek zelf. Hij besluit de brief met een rijmpje waarin hij zijn mening geeft over een van de meest becommentarieerde verzen uit het Reynaertonderzoek, vooral beroemd geworden door de briefwisseling van Willem Elsschot met professor J.W. Muller:

Het verlichten dat Ogherne niet versmaadt,
 Heeft niet zozeer te maken met de klaarte,
 Dan wel met het verminderen der zwaarte,
 Van 's mans beide beurzen, met en zonder naad.

Als hoofdredacteur van *Tiecelijn* was het een waar genoegen om met Willy samen te werken. Die samenwerking was er een van vele jaren minstens dertig mailtjes per nummer, enkele telefoons en enkele bezoeken naar en uit Marke. Enkele malen stond Willy na een Antwerpse boekenjacht onaangekondigd aan onze deur en onderbrak hij zijn treinreis tussen Kortrijk en Antwerpen in Sint-Niklaas. Steevast werd de buit besproken, werden de antiquariaatsprijzen kritisch besproken, de lucky shots bejubeld en werd informatie uitgewisseld over het dagelijkse school- en familielevens. Extrovert was Willy geenszins, maar met een kwinkslag werd veel gezegd. In de beginjaren werd steevast een schotelkje gezocht voor zijn sigarenas (geen asbak was thuis te vinden) en als hij een zeldzame keer bleef eten werden boterhammen met kaas op tafel gezet. Ook Peter Everaers herinnert zich de sigaartjes. Over de antiquariaatsprijzen heeft hij nog een mooi getuigenis en schreef hij me:

‘Ik heb goede herinneringen aan Willy – zeker aan zijn soms onderkoelde opmerkingen over prijzen die voor sommige uitgaven werden gevraagd – vaak bedoeld om me op de kast te jagen, maar altijd met een flinke dosis West-Vlaamse humor. Vrijwel elk jaar kwam hij naar de beurs in Mechelen en was altijd blij als ik (of een collega) een bijzonder item voor hem had – we gingen dan iedere keer samen iets drinken in de bar.’

Vanaf jaarboek 21 ging de samenwerking nog crescendo. De beslissing om er in 2007 nog vijf jaar bij te doen (het genootschap werkt met vijfjarenplannen en langere engagementen), werd mede geïnspireerd door Willy's inbreng, die vanaf dan als bureauredacteur alle Tiecelijnstukken van de hoofdredacteur ontving en deze met een scherpe schoolmeesterpen – dit alleen maar in de goede zin van het woord – nalas, maar ook al de citaten die hij of in eigen col-

lectie of op het Internet (Google Books en www.dbnl.org waren de populairste) checkte. Soms was de vangst wonderbaarlijk.

Hij was streng voor fouten en ergerde zich wanneer professoren, rectoren en ministers de bal missloegen. Hoewel hij soms zeer cynisch over de school en zijn beroep uit de hoek kon komen, is hij toch steeds een leraar geweest en gebleven. Ik citeer graag twee stukjes uit onze vele mails die ik met veel plezier teruglees, een eerste over de genitief bij namen die op 's' eindigen (in een mail van 22 augustus 2012):

Maar van een ding ben ik (bijna) honderd procent zeker: waar Rooses een Rooses' (met accent) moet zijn, is het er nu ook een met accent. Ik bedoel: ik vond er eerst eentje en bij herlezen weer eentje waar ik over gekeken had en bij een volgende lezing bleken er weer enkele aan mijn aandacht ontsnapt te zijn. Ik heb dan maar de zoekfunctie gebruikt (zowat 180 keer Rooses) en geval per geval een accent gezet waar ik dacht dat er eentje moest staan en er enkele weer gewist waar ik er eentje ten onrechte had geplakt. Idem met Willems: Willems is dood maar Willems' werk (Jan Frans' werk) leeft nog voort, en Willems werk leeft al enkele eeuwen. Om tureluurs van te worden. Als de nalezer daar al moeite mee heeft, wat moet het dan zijn voor de auteur die met heel andere dingen bezig is dan een accentje hier of daar. Misschien in de toekomst artikelen waar namen op een -s in voorkomen botweg weigeren.

Het tweede komt voor in een mail van 22 oktober 2011 over een opmerking van een van zijn lievelingsauteurs die het over de schoolmeester hadden:

In een biografie van F.B. Hotz lees ik dat de auteur zich blauw ergerde aan de correcties van de bureauredacteur van de Arbeiderspers waar zijn verhalen werden uitgegeven. Die correcties zijn volgens Hotz: 'al-lerminst jong of progressief te noemen: ze waren zo dogmatisch en stelselmatig of er een gepensioneerde dorpsonderwijzer bezig geweest was'. En toch blijf ik Hotz een heel goede schrijver vinden.

Mijn eigen artikels gingen via de mail eerst richting Marke, niet alleen voor een taalkundig nazicht, maar evenzeer voor inhoudelijke opmerkingen. Ook andere auteurs zoals Yvan de Maesschalck en Mark Nieuwenhuis deden nooit tevergeefs een beroep op Willy. Ook de vertaling van Walter Verniers werd grondig door hem nagelezen.

En toen we in 2012 beslisten om er weer vijf jaar bij te doen, werd die beslissing in zeer grote mate beïnvloed door het onvoorwaardelijke ja-woord van Willy om als bureauredacteur aan te blijven en zijn engagement nog te vergroten. Hij kwam mij hiervoor speciaal in de Sint-Niklase stadsbibliotheek (waar ik toen werkte) opzoeken.

Willy's werk gebeurde steeds op de achtergrond en in stilte. Willy Feliers getuigt dat zijn naamgenoot op de literaire bustochten van het Reynaertgenootschap niets liever deed dan achteraan in de bus gaan zitten voor intense gesprekken in de luwte. Willy genoot ook van de bijeenkomsten van de Orde van de Vossenstaart in Bazel of van de grote redactievergaderingen in de Sint-Niklase Nijverheidsstraat, maar zelden voerde hij het (hoge) woord. Maar wanneer hij sprak, werden zijn tussenkomsten steeds gesmaakt. En steeds waren er plannen en projecten.

In 2011 en 2012 wijdde hij zich aan de transcriptie van *Renard ou le proces des bêtes* in de editie van Panneels en De Vos uit 1739 (Menke, III-12). Hij had de getranscribeerde tekst naast het Zuid-Nederlandse volksboek van H. Verdussen (Hz1700 uit de editie van Hans Rijns) geplaatst. Meermaals werd op de redactie overlegd hoe we de tekst konden gebruiken. Er werd afgesproken de diverse opties open te houden, ook een papieren uitgave. In 2014 werd geopteerd voor een stevig artikel, waarin zou worden ingegaan op de vertaling en bewerkingstechniek en op de illustraties. Het artikel zou vergezeld worden van de opname van een fragment. De volledige transcriptie kon op het internet worden geplaatst. Bij het verschijnen van dit jaarboek zal de transcriptie digitaal beschikbaar zijn zodat Willy's werk voor verder onderzoek voor altijd beschikbaar is.

Willy Devreese overleed in de morgen van 14 juli, amper 65 jaar oud. De laatste levensmaanden waren niet gemakkelijk, maar de liefde en het engelen-geduld van zijn echtgenote Linda hebben, daar ben ik zeker van, ook dit deel van het leven leefbaar en zinvol gemaakt. In zijn laatste levensmaanden bracht de vos verstrooiing. In zijn woonkamer werden de boekenplanken met reynaerdiana gevuld en aan de muur hingen de Reynaertetsen van Hugo Besard. Reynaert en de kunst als brengers van troost terwijl het leven langzaam tussen de vingers glipt.

Ik ontmoette Willy nog op 2 juli. Het spreken ging moeilijk, het lichaam was vermoeid. Hij vertelde me dat hij aan het lezen was in het doctoraat van Paul Wackers, niet meer het grote verhaal, maar wel de zinnen, zin na zin, woord voor woord, zoals hij dat jaren als bureauredacteur van *Tiecelijn* had gedaan.

Zijn handdruk bij het vertrek was een teken dat het om een definitief afscheid ging, hoewel ik dacht dat ik hem na mijn vakantie nog zou zien. Ik zou voor hem op zoek gaan naar een Zwitserse vos.

Dat hij in de stilte van een vroege zomermorgen, in alle rust zachtjes zijn laatste adem mocht uitblazen in het gezelschap van zijn echtgenote, is een troost. Een al te lang, nog pijnlijker afscheid werd hem bespaard. Dat ik er niet bij kon zijn op zijn uitvaart, werd enkel draaglijk gemaakt door de wetenschap dat alle redacteuren die in de Lage Landen aanwezig waren en in staat waren te gaan, er tijdens een mooie en serene afscheidsviering in de parochiekerk van Marke bij waren.